

MENKUL KIYMETLER VE MENKUL SERMAYE İRATLARININ VERGİLENDİRİLMESİ

Hüseyin KANDEMİR
Vergi Kontrol Memuru

I. GİRİŞ:

Menkul kıymetlere yatırım yapmak isteyen bir yatırımcının dikkate alacağı faktörlerden biri de menkul kıymetler üzerinden alınan vergilerdir. Yatırımcı verimliliği en fazla, başka bir deyişle getirisi yüksek olan menkul kıymetlere yatırım yapmak isteyecektir. Sermaye piyasasının gelişmesiyle menkul kıymetlerin türlerinde artış olmuştur.

Vergi uygulamaları gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetlerini etkileyen ve değiştirilmesi bu kişilerin istemi dışında olan uygulamalardır. Bu nedenle menkul kıymetlere yatırım yapmak isteyenler, vergi etkisini dikkate almak zorundadırlar.

Bu yazımızda sermaye piyasalarında işlem gören menkul kıymetlerin vergilendirilmesi hususu inceleme konusu yapılmıştır.

II. MENKUL KIYMETLERİN TANIMI VE TÜRLERİ

Menkul kıymetin çok çeşitli tanımı yapılmaktadır. Poroy'a göre menkul kıymet; "menkul kıymet bir sermaye veya alacağın, eşit parçalara bölünmüş olmak şartıyla bir kısmını temsil eden ve sahibine uzun vadeli irat getiren tedavül kabiliyetine haiz kıymetli evraktır".

Sermaye Piyasası Kurulu'nun seri V, No: 5 sayılı tebliğine göre menkul kıymetler; "ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, orta ve uzun vadeli yatırım aracı olarak kul-

lanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, çok sayıda ve seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan kıymetli evrak" olarak tanımlanmıştır.

Menkul kıymetlerin bir başka tanımı da, bir sermayeyi temsil eden ve sahibine uzun vadeli gelir getiren kıymetli evrak şeklindedir.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere menkul kıymetler, sermaye piyasasında fon yaratma aracı olup uzun vadeli yatırım araçlarıdır. Ülkemizde sermaye piyasası geliştikçe menkul kıymetlerin türleri de artacaktır. Ayrıca menkul kıymetlerin çeşitliliği ve özelliklerinin farklılığı nedeniyle tanımlara sıkı sıkıya bağlanma sakıncalı olacaktır. Bu nedenle aşağıda menkul kıymetlerin belli başlıcaları sayılarak konumuz gereği vergilendirme esaslarına değinilecektir.

Menkul kıymetlerin belli başlı türleri; (ismen belirtilmekle yetinilip vergilendirilmeleri konusu geçilecektir)

- Hisse senetleri,
- Tahviller,
- Mevduat sertifikaları,
- Gelir ortaklığı senetleri,
- Kâr/zarar ortaklığı belgesi,
- Menkul kıymet yatırım fonları katılma belgesi,
- Varlığa dayalı menkul kıymetler,
- Banka bonoları,
- Banka garantili bonolar,
- Kamu hisse senetleri,
- İntifa senetleri,
- İşletme hakları,
- İpotekli borç senedi,
- İrat senedi

III. MENKUL SERMAYE İRATLARINDA VERGİLENDİRME

Menkul kıymetlerde vergilendirme de esas itibarıyla bunların gelirlerinin vergilendirilmesi üzerinde durulacaktır. Yeri geldiğinde bunların elden çıkarılmasının vergi karşısındaki durumları da ele alınacaktır.

A. Genel Olarak Menkul Sermaye İradı;

Önceki bölümde belirlediğimiz menkul kıymetlerden elde edilecek getiriler, Gelir Vergisi Yasasının ikinci maddesinde yer alan gelir unsurları içinde "menkul sermaye iradı" olarak ifadesini bulmuştur.

Anılan kanunun menkul sermaye iradı başlıklı 75. maddesinde, menkul sermaye iradı; "sahibinin ticari zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkül sermaye dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır" şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımdaki ana unsurlar; değerlendirilecek sermayenin nakdi sermaye veya hisse senedi, tahvil gibi para ile temsil edilebilen nev'iden bir sermaye olması ve bunun ticari, zirai veya mesleki işletme dışında değerlendirilmesidir.

Tanımlamadaki "kira" sözcüğünün neyi ifade ettiği belli değildir. Bununla, menkul mal kiralanmasının kastedilmediği açıktır. Öyle anlaşılmaktadır ki, bu sözcük, örneğin ödünç verme karşılığında alınan faizin, nakdi sermayenin kira bedeli olarak isimlendirilmek suretiyle, muhtemel vergiden kaçınma imkanlarını önlemek veya bu hallerde ortaya çıkacak te reddütleri gidermek bakımından kullanılmıştır.

Gelir Vergisi Yasası'nın 75. maddesinin ikinci fıkrasında kaynağına bakılmaksızın menkul sermaye iradı sayılan gelir unsurları saptanmıştır. Genel anlamıyla menkul sermaye iradında nakdi veya para ile temsil edilebilen bir sermayenin mevcudiyeti şarttır. Oysa bu fıkra da belirtilen gelir unsurlarında kaynağın niteliğine bakılmaz.

Bu gelir unsurları şunlardır;

1. Her nevi hisse senetlerinin kâr payları;

Hisse senedi kâr payları, kurucu hisse senetleri ve diğer intifa senetlerine verilen kâr paylarını, pay sahiplerine hazırlık dönemi için faiz olarak veya başka adlarla yapılan her türlü ödemeler ile sermaye piyasası Kanunu'na göre kurulun yatırım fonları katılma belgelerine ödenen kâr paylarını da kapsamaktadır.

Hisse senetlerine isabet eden kâr payları, menkul sermaye iradı niteliğinde olmakla birlikte bu kâr payları üzerinde fiilen gelir vergisi uygulaması yoktur. Kurumlar vergisi oranının yükseltilmesi sonucu kurumların ödediği verginin bir bölümünün gelir vergisi kesintisinin yerine geçtiği 128 nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği çerçevesinde yorumlanmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu 85. maddesinin ikinci fıkrasında bu gelir için beyanname verilmeyeceği, diğer gelirler için beyanname verilmesi halinde bu gelirlerin beyan dışı bırakılacağı hüküm altına alınmıştır.

2. İştirak Hisselerinden Doğan Kazançlar;

İştirak hisselerinden doğan kazançlar da menkul sermaye iradı olarak gelir vergisine tabi tutulmuştur. Limited şirket ortaklarının iş ortaklıkları ortaklarının ve komanditer ortakların kâr payları ile kooperatiflerin dağıttıkları kazançlar, iştirak hisselerinden doğan kazanç olarak işlem görmektedir. Kooperatiflerin ortakları ile yaptıkları işlemlerden doğan kazançların, ortaklara yaptıkları işlemler oranında (risturn) dağıtılması kazanç dağıtımı sayılmaz.

Hisse senedi kâr payları ile ilgili vergi uygulaması iştirak hisselerinden doğan kazançlar için de geçerlidir. Sadece komanditer ortakların adi komandit şirketten aldığı kâr payı şirket kârının ilişkili bulunduğu takvim yılında elde edilmiş menkul sermaye iradı olarak beyan edilir.

3. Kurumların İdare Meclisi Başkanve Üyelerine Verilen Kâr Payları:

Söz konusu kâr payları da menkul sermaye iradı niteliğinde olmakla birlikte vergilendirme açısından hisse senedi kâr payları gibi işlem görürler, yani beyan edilmezler.

4. Dar Mükellef Kurumlarda, Kurumlar Vergisinden Sonraki Kâr;

Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yıllık beyanname veren dar mükellefiyete tabi kurumların ticari bilançolarına göre doğan kârdan, yabancı ulaştırma kurumları ile özel beyanname veren dar mükellefiyete tabi kurumların, kurumlar vergisine matrah olan kurum kazancından kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısmı menkul sermaye iradı sayılır.

Bilindiği gibi Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yıllık veya özel beyanname veren dar mükellefiyete tabi kurumların ticari bilançolarına göre oluşan kârdan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısım menkul sermaye iradı sayılmakta ve G.V.K. 94/7 maddesi uyarınca da bu miktar üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır.

5. Her Nevi Tahvil Faizleri Hazine Bonosu Faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresince Çıkarılan Menkul Kıymetlerden Sağlanan Gelirler:

Her nevi tahvil faizleri, menkul sermaye iradı sayılmaktadır. Kaynakta vergilendirme sistemi içinde nihai vergilendirmeye tabi tutulan bu gelirler ayrıca yıllık beyana tabi değildir (GVK 85 md.). Söz konusu menkul kıymetlerin gelirleri itfa paylarını da kapsıyorsa, itfa paylarına isabet eden bu tutar irat sayılmaz.

Şu kadar ki, 3824 sayılı yasa ile getirilen hüküm bir nevi enflasyonu vergilendirme amacı gütmektedir. Söz konusu yasadaki "döviz cinsinden

yahut dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kımetlerin itfası sırasında oluşan değer artışları irat sayılır" ifadesi bir geliri vergilendirmekten ziyade enflasyon nedeniyle oluşan fiktif bir geliri esas almaktadır. Bu durum, ülkemizde zaten yetersiz olan tasarruf olgusunu ortadan kaldırmayı sağlamaktan başka işe yaramayacaktır. Günümüzde ülkemizde enflasyon nedeni ile tasarruf etmek adeta cezalandırılmakta, kitleler tüketime yönlendirilmektedir. Oysa yatırımların finansmanı tasarruflarla sağlanır. Bu olgu dikkate alınarak kanunun düzeltme yoluna gidilmesi tasarrufun geleceği açısından çok gereklidir.

6. Her Nevi Alacak Faizleri:

Alacak faizleri menkul sermaye iradı olarak GVK 75/6 maddesi gereğince gelir vergisine tabidir. Beyan sistemi içerisinde vergilendirilmesi gerekmekte olup, alacak faizlerine, adi, imtiyazlı rehinli, senetli alacaklar, cari hesap şeklindeki alacaklardan doğan faizler ile kamu tüzel kişileri tarafından borçlanılan ve senede bağlanmış meblağlar için ödenen faizler de dahil bulunmaktadır.

7. Mevduat Faizleri:

Her türlü mevduat faizleri, menkul sermaye iratlarından bir başkasını oluşturur. Kaynakta vergilendirme sistemi içinde nihai olarak vergilemeye tabi tutulmaktadır. Beyan dışı tutulmuştur, stopaj usulü ile vergilendirilir.

Bankalara, bankerlere, tasarruf sandıklarına, tevdiat kabul eden diğer müesseselere yatırılan vadeli, vadesiz paralara ödenen faizler ile bunların dışında kalan kişi ve kuruluşlardan devamlı olarak para toplama işi ile uğraşanlardan her ne şekil ve ad altında olursa olsun toplanan paralara sağladıkları gelirler ve menfaatler mevduat faizi sayılarak vergiye tabi tutulmuştur.

8. Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi veya faizsiz olarak kredi verenlerin elde ettikleri kâr payları menkul sermaye iradı sayılmaktadır. Vergilendirilmesi mevduat faizlerine benzemektedir, stopaja tabidir. Beyanname ile beyan edilmez.

Yukarıda belirtilen menkul sermaye iratları yanında;

a) Hisse senedi ve tahvillerin vadesi gelmemiş kuponlarının satışından elde edilen gelirler,

b) Her çeşit senetlerin iskonto edilmesinden alınan iskonto bedeli,

c) İştirak hisselerinin sahibi adına henüz tahakkuk etmemiş kâr paylarının devir ve temlik karşılığında alınan para ve ayınlar,

Menkul sermaye iradı olup gelir vergisine tabidir ve bunların beyan edilmesi gerekmektedir.

B. Menkul Sermaye İradının Belirlenmesi (Menkul sermaye iradı sayılmayan iratlar)

Elde edilen menkul sermaye iradı nasıl belirlenecektir? Gelirin elde edilmesi için yapılan giderler indirebilecek midir?

Bilindiği üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde ifadesini bulan "Bu konuda aksine hüküm olmadıkça, yukarıda yazılı kazanç ve iratlar gelirin tespitinde gerçek ve safi miktarları ile nazara alınır" hükmü gereğince elde edilen menkul sermaye iradının da gerçek ve safi miktarı vergilendirmeye esas alınacaktır.

Yine menkul sermaye geliri, yabancı ülke parası ile tahsil edildiği veya tasarruf olunduğunda, günün borsa rayici üzerinden, borsada rayici yoksa, Maliye Bakanlığınca tayin olunacak kur üzerinden Türk parasına çevrilir (GVK md. 79).

Menkul sermaye iradında safi iradın bulunması için, gayrisafi tutardan Gelir Vergisi Kanunu'nun 78. maddesinde belirtilen şu giderler indirilir;

1. Depo etme ve sigorta ücretleri gibi menkul kıymetlerin muhafazası için yapılan giderler,

2. Kâr payı ve faizlerin tahsil giderleri (Komisyon gibi),

3. Gelir vergisi dışında, menkul kıymetler ve bunların iratları için ödenen vergi resim harçlar (Damga vergisi gibi),

Gayrisafi gelirden indirilerek, vergilendirmeye esas safi menkul sermaye gelirine ulaşılır.

C. Menkul Sermaye İradının Beyanı :

Menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerin beyanı, söz konusu menkul kıymetlerden gelir elde edenlerle, ödemeleri yapanlara, şahsi servete veya ticari işletmeye dahil olması hallerinde özellik göstermektedir. Bu kriterlere göre elde edilen menkul sermaye gelirinin beyanı aşağıda incelenmiştir.

1. Menkul Sermaye Geliri Elde Edenler Açısından:

Gelir elde edenler yönünden, gelirin kaynağı olan menkul kıymetlerin sahipliğinin şahsi servete veya ticari işletmeye dahil olması halinde farklılık göstermektedir. Buna göre;

a) Menkul Kıymetin Şahsi Servete Dahil Olması Hali:

Menkul sermaye geliri sağlayan menkul kıymetin şahsi servete dahil olması durumunda, elde edilen menkul sermaye geliri nasıl beyan edilecektir?

Bu soruyu yanıtlamak için Gelir Vergisi Kanunu'nun gelirin toplanması başlıklı 85. maddesinin ikinci fıkrasında, bazı menkul sermaye iratları için beyanname verilmeyeceği, diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de bu gelirlerin beyannameye dahil edilmeyeceği hükme bağlanmıştır. Bu menkul sermaye iratları şunlardır;

- i) Hisse senetleri kâr payları,
- ii) İştirak hisselerinden doğan kazançlar,
- iii) Kurumların idare meclisi başkan ve üyelerine ödenen kâr payları,
- iv) Her nevi tahvil faizleri ve hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirler,
- v) Mevduat faizleri,
- vi) Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları.

Yukarıda sayılan iratlar üzerinden Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesi hükmü uyarınca yapılacak vergi kesintisi nihai vergileme olacaktır. Geliri elde edenler ayrıca beyanda bulunmayacaklardır.

Diğer taraftan adı komandit şirketlerde komanditer ortağın aldığı kâr payı kurumlar vergisine tabi olmadığı gibi GVK-94'e göre vergi kesintisine de tabi değildir. Bu ortakların kâr payları bu hükmün dışında olup sahiplerince menkul sermaye iradı olarak beyan edilecektir.

Yukarıda açıklanan gelir unsurlarının yanında GVK 94. maddesinde belirtilen vergi kesintisine tabi olmayan menkul sermaye iratları da mevcuttur. Gelir Vergisi Kanunu 85. 86. ve 87. maddeleri birlikte incelendiğinde, bu iratların miktarı ne olursa olsun beyan edilmesi gerektiği anlaşılabacaktır. Söz konusu gelirler şunlardır; (GVK md. 75).

- i) Her nevi alacak faizleri,
- ii) Hisse senetlerinden ve tahvillerden henüz vadesi dolmamış kuponların satış gelirleri,
- iii) İştirak hisselerinden sahibi adına tahakkuk etmemiş kâr paylarının devir ve temlik gelirleri,
- iv) Her çeşit senetlerin iskonto edilmesi karşılığında alınan iskonto bedelleri,

- v) GVK 80/2 maddesine göre, borsada kayıtlı olanlar ve ivazsız olarak iktisap edilenler hariç, menkul kıymetlerin iktisap tarihinden başlayarak bir yıl içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançların bir takvim yılında elde edilen tutarın 200.000.- TL.'yi aşan kısmı,

Bu iratları elde edenler, bu gelirlerini beyan etmek durumundadırlar.

b. Menkul Kıymetin Ticari İşletmeye Dahil Olması Hali:

Menkul sermaye iradının sağlandığı menkul kıymetin ticari işletmeye bağlı olması halinde GVK 75. maddesinin son fıkrası gereğince bu iratlar ticari kazanç olarak işlem görür.

2. Ödemeleri Yapanlar Yönünden :

Menkul kıymet sahiplerine menkul sermaye iradı sağlayanlar, Gelir Vergisi Kanunu 75. maddesinde sayılan menkul sermaye iratları ödemeleri üzerinden GVK 94. maddesinde belirtilen nispetler üzerinden tevkifat (gelir vergisi kesintisi) yapmak zorundadırlar. Tevkifat yapmak zorunda olan gerçek ve tüzel kişiler bir ay içinde yaptıkları ödemeler, tahakkuk ettirdikleri kârlar ve iratlar ile bunlardan kestikleri vergileri ertesi ayın 20. günü akşamına kadar bağlı oldukları vergi dairesine muhtasar beyanname ile beyan etmek zorundadırlar.

SONUÇ:

Ülkemizde gelişmekte olan sermaye piyasalarında (1985 yılında faaliyete geçen İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) işlem gören menkul kıymetlerin vergi karşısındaki durumu ortaya konulmaya çalışıldı.

Türk vergi sisteminde menkul kıymet gelirleri, menkul sermaye iradı addedilerek ayrı bir gelir unsuru olarak kabul edilmiştir. Ticari organizasyona dahil menkul kıymet gelirleri hariç menkul kıymet gelirlerinin tevkifat (vergi kesintisi-stopaj) yoluyla vergilendirilmeleri öngörülmüştür (Makalede, tevkifat oranları sık sık değiştiği için tevkifat oranları verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için GVK 94. md. bakınız). Bu şekilde vergilendirme usulü ile menkul kıymet sahipliği teşvik edilmesi esas alınmıştır. Böylece hem vergi gelirinin bir an önce hazineye intikali (kesilen verginin ertesi ayın 20. gününe kadar yatırılması gerekmektedir) hem de gelirleri sadece bunlardan oluşanlara başkaca bir yükümlülük getirmemek amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Özbalcı, Yılmaz. Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları Ankara, 1987.
- Poroy, Reha. Ticaret Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.
- Beyanname Düzenleme Kılavuzu - 1992, Hesap Uz. Der. İstanbul.